

ТМ	Г. XXXIV	Бр. 4	Стр. 1457-1461	Ниш	октобар - децембар	2010.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

Приказ дела
Примљено: 28. 9. 2010.

Јелена Божиловић

КУЛТУРА РОМА У АКАДЕМСКОМ ДИСКУРСУ*

Књига која је пред нама представља интенцију Драгољуба Б. Ђорђевића да заснује *ромологију* као научну, пре свега социолошку дисциплину. У том смислу, аутор захвата многе аспекте друштвеног живота Рома, који творе јединствен ромски културни идентитет. Књига се састоји из седам целина: „Срж ромологије“, „Ромска умешност преживљавања“, „Страдање и жигосање Рома“, „Верски живот Рома“, „Култна места Рома“, „Култура смрти Рома“ и „Академски положај ромологије“. Сам назив књиге има симболично значење и указује на двострук положај Рома у савременом тренутку: са једне стране они су још увек на маргини друштва и ниском степену економског развоја, док су са, друге стране, неминовно захваћени свим савременим друштвеним процесима који детерминишу развој глобалног друштва, чији су они део. Указујући на културну специфичност Рома и њихов јединствен економски и политички положај у српском друштву, Ђорђевић наглашава да је један од бројних процеса које треба започети у побољшању положаја ове етничке мањине, процес конституисања дисциплине која би се бавила проучавањем ромског културног и друштвеног живота. Говорити о томе да је Ромски етнос и културни хабитус оригиналан и различит од сваког другог у шароликој мрежи културне хетерогености, можда је и сувишно. Ипак, Ђорђевић улаже напор да покаже ту јединственост, кроз културни, реиџијски, економско-социјални и политички дискурс.

У уводном разматрању дају се основне одреднице ромологије: она се, најшире речено, бави истраживањем Рома, то јест ромске културе и њиховог начина живота; има корене у етнологији; интердисциплинарна је наука. Иако неки аутори, претежно филолози, истичу ромистику наспрам ромологије, Ђорђевић објашњава да је ромистика њен интегрални део, усмерен на проучавање ромског језика и ромске књижевности. Базичне теоријске претпоставке ромологије аутор заснива на две теоријске парадигме: *идеји интеркултурализма*, као врсти прожимања културних различитости, и *концепту социјалне стратификације Макса Вебера*, по којој Роми у сваком друштву чине *етно-класу*.

boyetza@yahoo.com

* Ђорђевић, Драгољуб Б. 2010. *На коњу с лаптопом у бисагама: увод у ромологије*. Ниш/Нови Сад: Машински факултет/Прометеј, стр. 464.

У поглављу под називом „Срж ромологије“, Ђорђевић настоји да покаже особеност ромске културе, кроз елементе језика, вере, традиције и културног наслеђа. Истичући интеркултурализам насупрот мултикултурализму, који је тренутно доминантан модел, аутор испитује положај Рома у српској заједници на три подручја: социјално-економском, правно-политичком и културном. Јасан је став аутора да без учешћа у политичком животу, ниједна друштвена група не може да се избори за своје интересе. Зато је важно да Роми партиципирају у политичком животу Србије, кроз ромске политичке партије, ромска удружења и невладине организације, а све то уз постојање демократске опозиције која ће деловати у окриљу демократске политичке културе. Све у свему, за интеграцију Рома у друштвени живот заједнице потребно је да делују држава и разни политички субјекти, али и сами Роми кроз различите форме иницијативе. Ослањајући се на Кимликин модел интеграције нације од стране мањинских група¹, аутор закључује да је најприхватљивије решење (како за Роме, тако и за већинску заједницу) интеграција у друштво која подразумева јак идентитет и организованост мањинске групе. Свакако, и јак идентитет већинске заједнице. Једино у случају да постоје оба предуслова, могућа је успешна интеграција мањина. Посебан прилог и куриозитет у поглављу о коме је реч, представља интервју са Османом Балићем, који је на челу организације „Јуром центар Ниш“. Дискусија захвата разне области друштвеног живота, почевши од историјских чињеница, попут положаја Ромске заједнице у Југославији, наспрам других социјалистичких земаља у региону и холокауста као жалосне истине, до актуелних процеса протестантизације Рома и идеје о оснивању ромолошке катедре на универзитетима у Србији, што би био велики корак напред у побољшању статуса ове мањинске друштвене групе.

Наредно поглавље ове студије несвакидашњег и метафоричног назива посвећено је Ромима у сфери рада и запошљавања. У вези са овим, рађено је више емпиријских истраживања на територији Врања, Лесковца и Бујановца и дошло се до вредних резултата. Наиме, „бувљаци“ су традиционално место економског пословања Рома, па се аутор са истраживачким тимом усредредио на испитивање ове њихове делатности. Урбани Роми најчешће се баве шверцом и препродајом разноврсне робе коју набављају из Турске, Бугарске, Румуније и Мађарске, док је на „бувљацима“ најмањи проценат оних Рома који се баве узгајањем и продајом пољопривредних производа. Такође, традиционална занимања Рома, од којих је доминантно конопљарство, данас су ретка и превазиђена, услед нових савремених друштвено-економских токова који захтевају прилагођавање пословима који обезбеђују већи приход. Још једно значајно анкетно истраживање спроведено на територији истих општина тицало се Рома „безработника“. Табеларни приказ резултата, генерално, показује нам да се Роми редовно пријављују на биро рада Националне службе за запошљавање, али већина њих остаје без посла. Ипак, у великој већини Роми су отворени да прихвате финансијску по-

¹ По Кимлики постоје четири могућа решења за мањинске групе у процесу интеграције националног идентитета: групна емиграција; интеграција уз задржавање сопственог идентитета; изградња самоуправе и задржавање сопствене културе која постоји паралелно са већинском; трајна маргинализација.

нуду у започињању нове самосталне делатности у којој би ангажовали чланове властите породице и тако поспешили свој социјално-економски положај.

Страдање Рома за време нацизма такође је тема дела о коме је реч. Заједно са Србима и Јеврејима велики број Рома мучен је у логорима, укључујући и стрељање 1941. и 1942. године. Логор „Црвени Крст“ у Нишу данас стоји као споменица сећања на те стравичне злочине нациста. Масовно погубљење Рома одиграло се и у Крагујевцу, али се најмасовнији злочин над Ромима догодио у Лесковцу 5. децембра 1942. године, када је погубљено 320 Рома. Историјске чињенице сведоче да су Роми народ који никада није ратовао са другима око себе, али су, нажалост, често били жртве разних нехуманих идеологија и милитаристичких амбиција већинских народа.

Посебно занимљива тема Социологије Рома или Ромологије јесте верски живот Рома. У складу са својим позивом социолога религије, Ђорђевић испитује религијска опредељења Рома и актуелне религијске процесе којима су Роми захваћени. Иако не постоји једна религија својствена Ромима, по Милошу Марјановићу, могуће је говорити о оригиналном типу религиозности². Д. Б. Ђорђевић вели да три карактеристике одређују њихову религиозност: љареманство, као производ двоверја или својеврсан религијски микс претежно хришћанства и ислама, затим чување религијских обичаја које је већинска заједница напустила и пристајање и прихватање религије већинског народа, што је резултат тежње за прихваћеношћу и опстанком у заједници. Преплитање религија са културолошког аспекта Ђорђевић схвата као израз интеркултуралистичке праксе и вишевековног животног искуства Рома у мултиетничким заједницама. Највећи проценат Рома у Србији јесу хришћани и муслимански сунити, а затим следе католици и протестанти. Тренд је, међутим, да све већи број Рома прелази у протестанте, па аутор овој теми посвећује посебну пажњу. Наиме, ради се о појави актуелној последњих десетак година, где Роми прихватају протестантизам и прелазе у протестантске верске заједнице, и то Хришћанску адвентистичку цркву, Хришћанску баптистичку цркву, Јеховине сведоке и друге. Последица протестантизације Рома, како је искуство показало, јесте смањење стопе ситног криминала, алкохолизма, наркоманије, проституције, као и стицање позитивних животних навика и образаца понашања. Ипак, проблеми се јављају на две стране. Познато је да већински народ и доминантна религијска заједница оштро гледају на мањинске верске групе, а нарочито ако у њима има и Рома. Такође, Роми који припадају већинској религији, нетолерантни су према својим сународницима мање верске заједнице. Било како било, аутор сматра да протестантизација Рома води на два пута: емаципацију и инеграцију Рома и ублажавање статуса верске мањине.

С обзиром на то да се ритуал узима као окосница религиозности Рома, култна места Рома такође су поље истраживања ромске културе у ширем смислу. Осим поделе на она која су активна и у функцији и она друга која су угашена, Ђорђевић даје типологију ромских култних места на: а) она

² Марјановић наводи више карактеристика ромске религиозности: она је укључена у стратегију преживљавања, мешавина је традиције и локалне религиозности, прилагођава се религијском понашању локалне средине, учествује у народним обичајима и ритуалима средине којој припада, паганизам, синкретизам итд.

које посећују искључиво Роми, б) култна места која посећују Роми и други народи и в) сакралне храмове који представљају култна места окупљања Рома. Зајде Баца је најпознатије култно место нишких Рома. Настало је за време владавине Турака на овим просторима у XVI веку, према отоманској легенди о девојци муслиманки за коју се верује да је живи светац. Након одласка Турака, Роми су наставили да негују ову легенду и одржавају култно место, где се окупљају сваког четвртка у поподневним часовима и изговарају молитве. Аутор обрађује још три примера култних места: Крушку и Кадијски крсту Кнажевцу и Ханик-Извор у Прешеву.

Култура смрти је феномен који обухвата предсмртне, смртне и посмртне обичаје једног народа. Начин и место на коме се сахрањују Роми доста нам говоре о њиховом социјалном положају у заједници. У Србији постоје бројни примери нетолеранције за сахрањивање Рома на гробљима већинског становништва: „Одговори на упитност око места погребња Рома јесу кључна ствар, јер сва прича о интеркултурализму и мултикултурализму, заједничком и толеранцији у мултиетничком и вишеверском друштву, пада или опстаје око одлуке да ли ћемо етнички, расно и верски различитом 'дозволити' сахрану на 'нашем' гробљу“ (Ђорђевић 2010: 333). Прилог овој теоријској расправи чине примери емпиријског истраживања ромских гробаља из шест округа у Србији.

У последњем поглављу књиге *На коњу с лаптопом у бисагама*, под називом „Академски положај ромологије“, аутор испитује могућност заснивања ромологије на српским универзитетима, онако како је она већ утемељена у бројним земљама, попут Словачке, Украјине, Румуније, Мађарске, Бугарске, Чешке, Италије, Немачке, Велике Британије, САД-а и других земаља. На почетку одељка говори се о Нишкој ромолошкој школи (НРШ), која је формирана 1996. године. Она окупља претежно социологе, али и друге професије чији је допринос у изучавању Рома важан, попут етнологије, политикологије, лингвистике и филозофије. Теоријску окосницу школе чини интеркултуралистички приступ, а истраживања Рома захватају три кључне сфере: социјално-економску, правно-политичку и културну. НРШ је од оснивања до садашњег тренутка била носилац бројних пројеката и публиковала је 165 научних радова у домаћим и страним научним часописима, од тога 16 књига, а остварила је и међународну сарадњу. Циљеви ове јединствене школе у будућности биће оснивање свих нивоа ромолошких студија, формирање научног института, издавање опште и тематских библиографија, формирање научног ромолошког часописа и одговарајуће библиотеке. Став је аутора да је *образовање* најсигурнији пут побољшања положаја Рома у свим аспектима живота. Образовањем, а пре свега оним академског нивоа, Роми би би побољшали свој економски, социјални и културни положај у заједници и формирали елиту која би могла да заступа интересе ове мањине и равноправно учествује у политичком животу Србије. Са друге стране, афирмацијом Рома и оснивањем Катедре за ромологију Србија би показала да је спремна да начини корак напред ка Европској унији и интеркултуралном друштвеном развоју, а аутор смтра да би Ниш могао бити пионирски град у оваквом подухвату.

На основу садржаја књиге и тема које обухвата, може се закључити да је пред читаоцима амбициозно дело које носи идеју формирања нове научне дисциплине. Ђорђевић увиђа посебност ромске културе (Rromanipe) и

потребу за интегралном дисциплином која би била заступљена на нашим универзитетима. Проучавања ромског друштвеног живота и културе постоје у оквиру НРШ-а, а обављају их и невладине организације на нашим просторима. Међутим, вредни напори ових организација нису довољни, све док се не донесу промене на државном институционалном нивоу. Потребно је заједничко деловање државе, невладиних организација и самих Рома да би се изменила свест већинског народа о ромској мањини и раскрстило са предрасудама. Сфера образовања у овом случају постаје битна инстанца за свеобухватно побољшање егизстенције и начина живота Рома, као и за успешан процес интеграције и формирања интеркултуралног српског друштва. У том смислу, књига Драгољуба Б. Ђорђевића јесте спој теорије и праксе и има не само научно-академски и социолошки, већ шири друштвени значај. (Да не заборавимо, треба истакнути да је аутора удостојио изврним предговором *Ромологија у процесу самоосвећивања* Рајко Ђурић, један од највећих светских ромолога данас.)